



BUDAPEST100 VÁRNEGYED 2022.05.12-15.

EPIZÓDOK A BUDAI VÁRNEGYED TÖRTÉNETÉBŐL

MINDEN HÁZ ÉRDEKES

Szerkesztette a Budapest100 csapata

Berzsák Barna

Csaba Enikő

Cseh Edina

Horváth Henrietta

Horváth Viola

Edvy Athina

Klaniczay János

Kosztya Csilla

Lelkes Szilvia

Pokol Kriszta

Polinszky Tibor

Ránki Júlia

Sóki Dia

Szj Barbara

Szőke Tímea

Közreműködők: Farbaký Péter, Ferkai András, Gy. Balogh Ágnes, Kádár Bálint, Kovács Dániel, Marótzý Katalin, Papp Adrienn, Pazár Béla, Puskás Anna, Takács Ágoston, Végh András, Vukoszávlyev Zorán

Felelős kiadó:

Kortárs Építészeti Központ Alapítvány

1111 Budapest, Bartók Béla út 10-12.

www.kek.org.hu

Design: Immanuel Simonsen

Nyomda: Focus Premier Nyomda

Honlap: budapest100.hu

Kiemelt támogató: Budavári Önkormányzat

A programot a Nemzeti Kulturális Alap támogatja

BEVEZETŐ

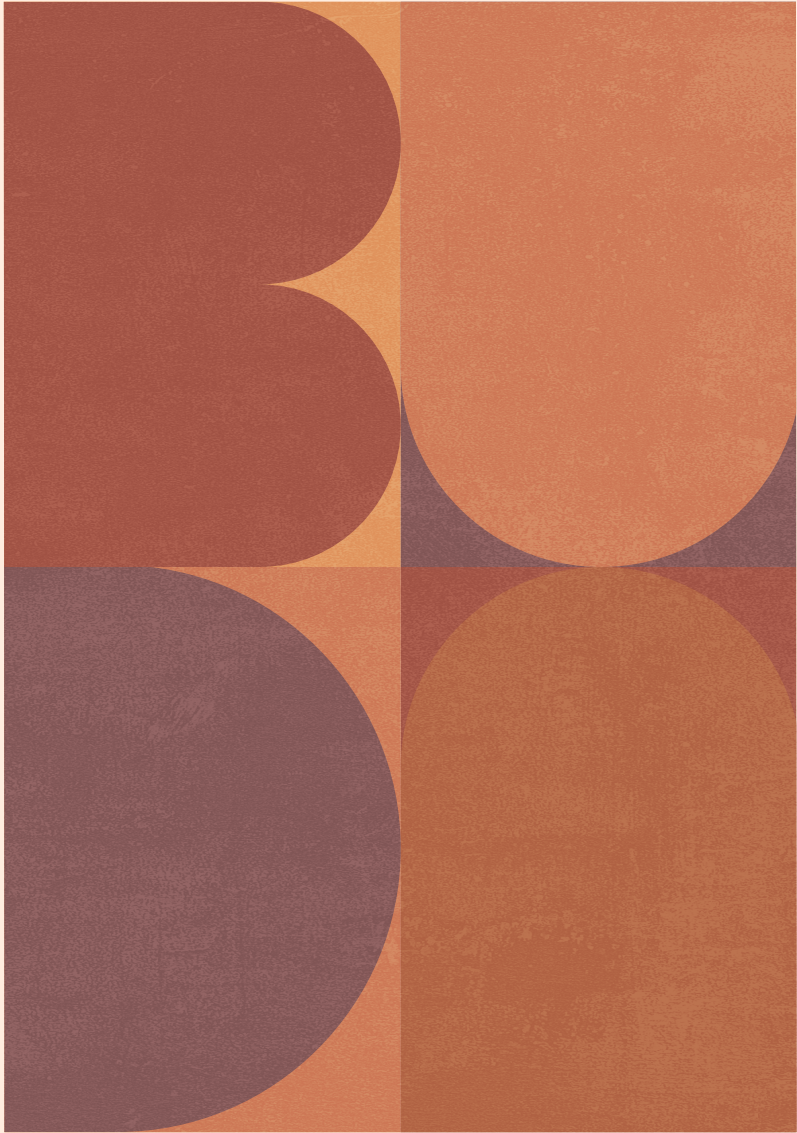
A Budai Vár Polgárvárosát ünnepli 2022-ben a Budapest100 fesztivál. A történelem számos korszakát tárják fel a látogatók számára megnyitott házak, ahol az egykori és mai lakók életébe is betekintést nyerhet az egész város. Mindez kiemelkedően fontos egy olyan korban, amikor ismét nagyszabású fejlesztések zajlanak és szinte napról napra változik ez a kiemelkedő történelmi városnegyed. Ezért a lakók bevonása mellett azt is fontosnak tartottuk, hogy egy szakmai és tudományos diskurzus alakuljon ki a Budai Várról és az éppen zajló építkezésekről és bontásokról, amelyek erősen foglalkoztatják a közvéleményt is.

A Várnegyed történetét az építés - pusztulás - újjáépítés ciklikus változása határozza meg évszázadok óta. Akár a palotáról, akár a Polgárvárosról beszélünk, minden fordulópont alkalmával szinte teljesen lecserélődött a lakosság és az épületállomány is, amelynek köszönhetően a történelmi emlékezetből jó ideig sok minden töröltődött. A legutóbbi, II. világháborús trauma, amelynek nyomán éppen a legkevesebb megmaradt írott forrással rendelkező középkor emlékei bukkantak elő, és amely számos történelmi épületet károsított vagy semmisített meg, lehetőséget adott az építészetnek, hogy városképi

szinten, az egész Várnegyedet felölelő koncepció mentén gondolja át a helyreállítás mértékeit és módszereit.

Ezzel a kiadvánnyal és a hozzá kapcsolódó konferenciával, valamint számos kiegészítő szakmai eseményen keresztül a budai Várnegyed történetét tekintjük át a kezdetektől napjainkig az adott korszakok szakértőinek közreműködésével. Célunk feltárni, mikor és hogyan alakult ki, hogyan változott a budai polgárváros a történelem során. Kik voltak lakói, milyen épületekben laktak, hogyan éltek? Milyen volt a várfalakon belüli terület karaktere, épületállománya? Hogyan használjuk ezeket a területeket? Hogyan módosultak a városnegyed funkciói, épületállománya az idők során? Mit tekintünk ma értéknek mindezekből, és mit hibának? És nem utolsósorban, mit tanulhatunk a Várnegyed múltjából ahhoz, hogy jövőjét konstruktívan építhessük?

Szándékunk szerint a Budapest100 alkalmával mindezekről a kérdésekről lesz alkalmunk beszélgetni, megosztani emlékeinket, élményeinket, tudásunkat a Várnegyeddal kapcsolatban, hogy az esemény után friss szemmel tekinthessünk Budapest talán legjelentősebb történelmi városnegyedére.



A BUDAI VÁRNEGYED
SZÁMOKBAN

ALAPÍTÁS ÉVE
1247
KÖRÜL

MÉRET

370 000^{M2}

Ez ~52 focipálya méretű terület

Polgárváros

296 000^{M2}

Palotanegyed

74 000^{M2}

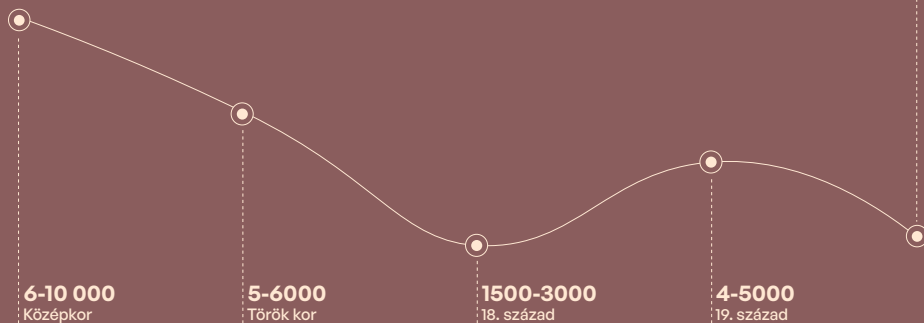
Területhasználat típusai

egyházi, kereskedelmi, közigazgatási, kulturális, lakó, oktatási, szolgáltató, turisztikai, vendéglátó

LAKOSSÁGSZÁM

2164

A 2011-es népszámlálás alapján



ÉPÜLETEK

186

Polgárváros

180

Palotanegyed

6

VÁLLALKOZÁSOK/INTÉZMÉNYEK

106

Polgárváros

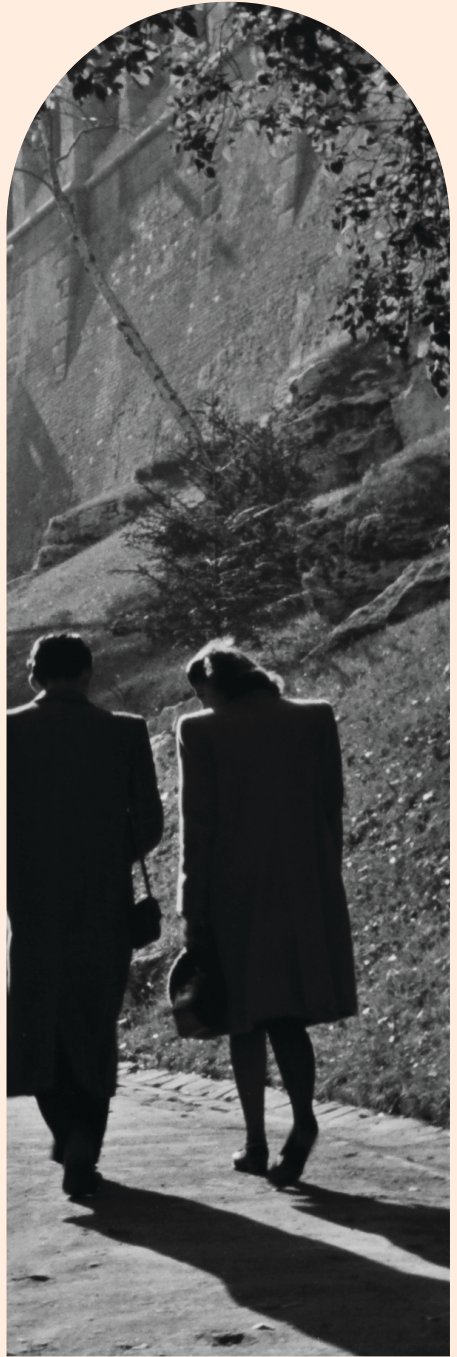
99

Palotanegyed

7



ÚTVONALAK A VÁRBA



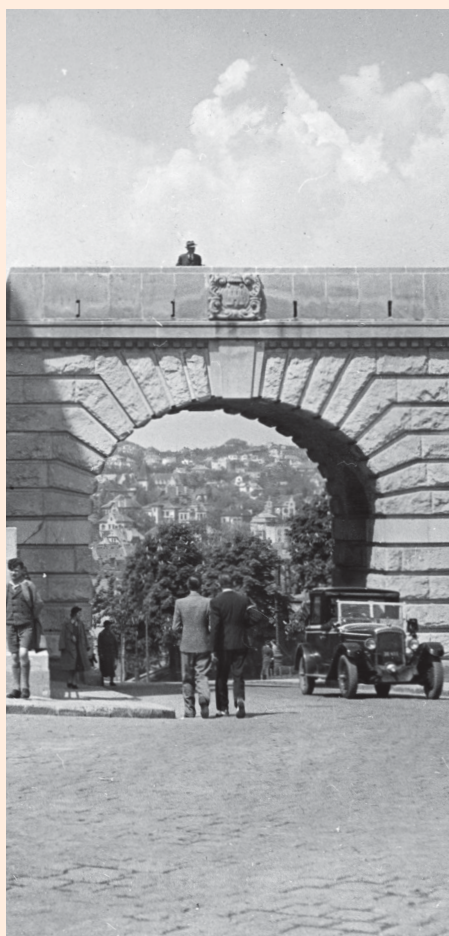
KLANICZAY JÁNOS

Egy vár megközelítése kontrollált folyamat kell legyen, hogy az erődítményt védők szemmel tarthassák a támadókat. Nem volt ez máshogy a Budai Vár történetében sem: a városi szövetet a várfalak mentén megtörik, és csak limitált számú lehetőséget biztosít számunkra a bejutáshoz. A Bécsi kapu és a Fehérvári kapu nevét sokan ismerik, de kevesen tudják, hogy ma összesen 24 ponton léphetünk be a Budai Várba. Több száz év alatt azonban a belépések helye, a kapuk neve, a közlekedés módja és a belépők szándéka is sokat változott.

A mai három fő bejáratot már a 13-14. században is megtaláltuk volna: a Bécsi kapu (ekkoriban Szombat kapu a szombati vásárok miatt) és a Fehérvári kapu (eredetileg Zsidó kapu a szomszédos utca lakói nyomán) ma is állnak – ha nem is eredeti formájukban – a Vízi kaput (korábban Szent János kapu) azonban elbontották, és ma már csak autók és buszok közlekednek itt. A török korból számos kapu emléke maradt fenn, amik a Vízivárost védő falon nyíltak: ilyen a Kakas kapu a Bem térnél vagy a Mészáros kapu a Várfok utca aljában. A Palota irányából a török időkben a Koldus kapun lehetett belépni a mai Déli rondellánál, a reformkor óta pedig a Vár kapu is biztosít bejutást a mai Buzogány toronynál.

1874-ben a Fővárosi Közmunkák Tanácsa a Budai Vár „erődítési jellegének megszüntetése” mellett döntött lehetőséget teremtve új bejáratok létesítésére is. Egyrészt megépült Ybl Miklós tervei szerint a Várkert Bazár a Cortina faltól délre. A neoreneszánsz kert- és épületegyüttest 2013-14-ben újjították fel, és csak itt 7 különböző bejárat is található, úgy mint az Erzsébet lépcső és a Lépcsőpavilon, vagy a nehezebben megtalálható Vízhordó lépcső a Cortina fal belsejében. Sőt, három lift és egy fedett mozgólépcső is megkönnyíti a Várhegy megmászását. A hegy oldalában számos híres-hírhedt lépcsőt találunk, melyek között van sok romantikus, mint a Krisztinaváros felől érkező Jávorka Sándor lépcső, és van praktikus is, mint a vízivárosi Franklin lépcső. A polgárvárosi oldalt a fő kapukon kívül kisebb lépcsőkön és manapság már liftekkel is megközelíthetjük, például a Hilton mögött az Iskola lépcsőn, az Anjou bástya liftjében, az Esztergomi rondellán át vezető fokokon, vagy éppen a Gránit lépcsőn.

A Várba érkezhetünk gyalog és biciklivel a fenti útvonalakon, vagy jöhetünk a Várbusznak hívott 16-ossal is. A turistákat busszal hozzák a Halászbástyához, vagy a Tabán felől közelítik meg az új liftet, amely a Stöckl lépcső felé visz. Autóval csak az itt lakók és dolgozók érkeznek a várba, ők vagy a sorompókon kelnek át, vagy a Várgarázsban parkolnak és onnan lifttel érkeznek



egyenesen a Szent György térre. Régen lóval is sokan közlekedtek, mint a hírhedt lépcső-ugrató Sándor Móric, alias az Ördöglovas, és természetesen nem szabad említés nélkül hagyni a Budavári siklót sem, mely éppen 2022-ben újult meg teljesen.

A kapukat belépési szándék szerint is csoportosíthatjuk. Az itt lakók a Polgárváros legtöbb kapuját a mai napig használják. A szombati vásárokra hajdan érkező kereskedők a fő kapukon vámfizetés után haladhattak át, a Palota kapuit pedig a királyi holdudvar és az előkelő vendégek használták. Ma a lakók mellett az ide költöző kormányzati intézmények munkatársait is meg kell említeni, a helyszín szimbolikus jelentősége tovább él. A legáltalánosabb látogató azonban a turista, aki a Halászbástya vagy a Palota irányából érkezik a várfalak közé. Amikor pedig idegen erők ostromolták a várat, akkor ott érkeztek, ahol tudtak, ennek állít emléket több utca neve is, mint az Ostrom utca vagy a Roham utca.

A Budapest100 hétvégéjén mindenkinek ajánljuk, hogy fedezze fel a Budai Vár változatos, ikonikus, olykor jól elrejtett bejáratait!

Fotó (balra): Bécsi kapu tér, 1936.

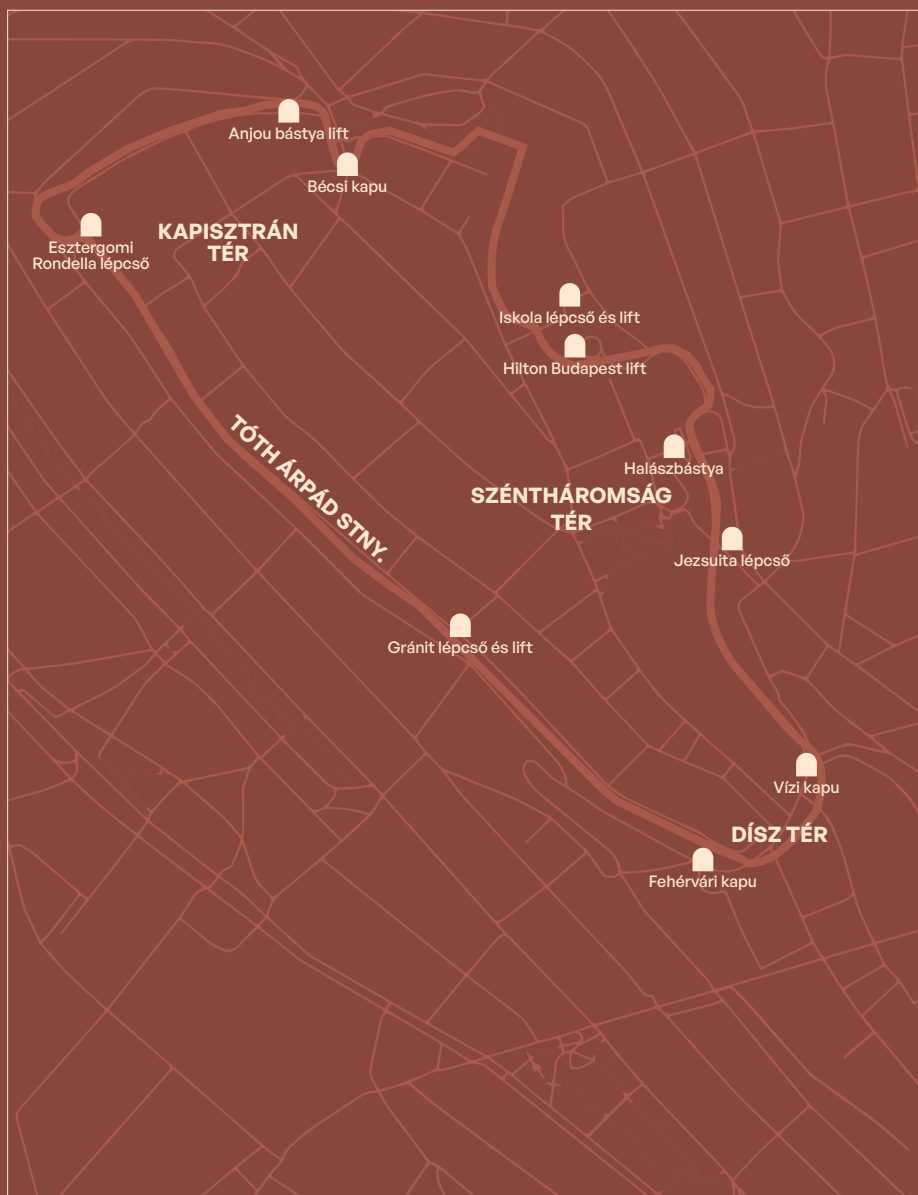
Kép forrása: Fortepan / Friss Ildikó

Fotó (előző oldalon): Gimnázium utca, sétány az Iskola lépcső és a Halászbástya között, 1943.

Kép forrása: Fortepan / Konok Tamás id

POLGÁRVÁROS

BEJÁRATOK (10)



BUDAVÁRI PALOTA

BEJÁRATOK (14)



EPIZÓDOK A VÁRNEGYED TÖRTÉNETÉBŐL – SZIJ BARBARA & TAKÁCS ÁGOSTON

Buda városát IV. Béla király alapította a tatárjárást követően, 1247 körül. A megelőző évszázadokban, sőt évezredekben a budai Várhegyen gyakorlatilag nem találunk jelentősebb megtelepedést – az őskori ember nyomait inkább a Duna közelében, a Vízivárosban, a vaskori kelták erődítményét a Gellért-hegyen, az ókori rómaiak építményeit pedig a mai Óbuda, illetve Felhévíz területén lelhetjük fel. A hegy lábánál, illetve a folyó túlszéljén (a mai Pesten) a hivatalos alapítás előtt is voltak középkori városkezdemenyek, ezeket azonban elsöpörte a mongol betörés.

Előnyös földrajzi elhelyezkedésének, a sokféle (német, magyar, olasz, zsidó) származású lakosság kereskedelmi kapcsolatainak és a királyi udvar jelenlétének köszönhetően Buda a 13. századtól egyre jelentősebb központtá, majd a 15. század elején királyi székhellyé vált. Felépültek a polgárok, kereskedők házai, a főúri paloták, a vallási és világi intézmények, s mindeközben Nagy Lajos és Luxemburgi Zsigmond, majd Hunyadi Mátyás és Jagelló Ulászló folyamatosan megújították és bővítették a királyi palotát saját koruk reprezentációs igényeinek megfelelően.

A városfejlődést a 16. században egyre növekvő török fenyegetés akasztotta meg, és a hol Szülejmán szultán, hol Szapolyai János, hol Habsburg Ferdinánd uralma alatt lévő várbán főként az erődítések lettek egyre

jelentősebbek. A nyugat-európai királyi központokkal felérő várost aztán pillanatok alatt változtatta keleties bazárrá és egyben az Oszmán Birodalom egyik határmenti erődvárosává a török hódítás. 150 év alatt a törökök teljesen saját képükre formálták Buda városát: a templomokat mecsetté alakították, a reneszánsz és középkori épületmaradványokat belakták, és a budai pasák saját palotát építtettek maguknak. A lakosság nagyrészt a frissen megtelepedő törökökből, balkáni szlávokból, egy jelentős zsidó közösségből, valamint az itt maradt magyarokból tevődött össze.

A várost visszafoglaló ostrom és az azt követő fosztogatás során a Szent Liga seregei sok helyütt porig rombolták, felégették a várost, amely ezután jelentősen átalakulva épült újra. A középkori épületmaradványok belefoglalásával megszülettek azok a kora barokk házak, amelyek alapvetően a mai napig meghatározzák az utcaképet. A lakóépületek mellett a katonai és egyházi építkezések domináltak, de a középkori királyi palota romjain is felépült egy barokk épületkomplexum Mária Terézia uralkodása alatt. A palotában azonban gyakorlatilag sosem lakott huzamosabb ideig uralkodó, helyettük ekkoriban az angolkissasszonyok, majd a nagyszombati egyetem, végül II. József rendelkezéseinek megfelelően hivatalok foglalták el az épületet. A 19. század első felében József nádor és udvartartása költözött a palotába.





Fotó: Dísz tér, balról a pápai nunciatúra, a Batthyány-palota és a Külügyminisztérium épülete, szemben a Honvéd Főparancsnokság. Carl Lutz felvétele, 1943. Kép forrása: Fortepan/Archiv für Zeitgeschichte ETH Zürich / Agnes Hirschi

Fotó (előző oldalon): Szentháromság utca, Mátyás-templom, 1914.
Kép forrása: Fortepan / Szabó Lóránt

Az 1838-as nagy árvíz természetesen nem érintette a magasan fekvő területet, ami a gyorsan újjáépülő és modernizálódó Pesttel szemben hátrányba került. A két város között mélyítette az árkot, hogy míg Pest rohamosan magyarosodott, addig Budán a 18. század elején betelepített német polgárság dominált a magyarok és a rácok mellett. Az 1849-es ostrom ismét sok épületet károsított, ami újabb átalakulásokhoz vezetett. Ferenc József 1867-es koronázási ünnepsége idején erősödött meg az igény egy reprezentatív királyi palota megépítésére, amely végül a századfordulón meg is valósult a korábbi barokk épület jelentős bővítésével. A Várnegyedben ezután épültek fel a historizáló stílusú hivatali épületek is, hiszen a cél az volt, hogy a terület az államigazgatás központja legyen. Ezzel párhuzamosan a 20. század első felében megsokasodtak a mind méretükben, mind díszítettségükben inkább a pesti belvároshoz, mint a Várnegyed újkori léptékéhez igazodó bérházak és paloták. A historizmus mellett feltűnt a szecesszió és az art deco is, de egyértelműen a patinás környékhez és úri lakóihoz igazodó neo-barokk dominált.

A II. világháborús ostrom újabb cezúrát jelentett a Várnegyed fejlődésében. A tragikus mértékű pusztulásból való újjászületés többféle módon történt: a helyreállításoknál többnyire a házak 18-19. századi állapotát vették alapul, viszont sok esetben bontottak vissza emeleteket a harmonikusabb utcakép kialakítása érdekében, több homlokzatot

pedig "lecsendesítettek" a korábbi neo-barokk díszítettséghez képest. Az új házak, a foghíjbeépítések léptékükben illeszkedtek a környezethez, stílusukban viszont saját korrukat képviselték. Ahogy a palota területén, úgy a Polgárvárosban is ekkor nyílt lehetőség a korábban elfedett középkori emlékek kutatására és sok esetben a megmutatásukra is. Ami a lakosságot illeti, a házakat a szocializmus alatt államosították, a nemesi származású lakókat pedig nemcsak tulajdonuktól fosztották meg, de ki is telepítették. Az ingatlanok jelentős része azóta is önkormányzati, illetve állami tulajdon, kevés a magánház. A '90-es, 2000-es években a kulturális, illetve turisztikai funkciók voltak a meghatározóak a Várnegyedben.

Újabb nagy horderejű változások 2015-ben indultak el a Nemzeti Hauszmann Terv bejelentésével, amelynek keretében nemcsak a historizáló királyi palotát és környezetét szándékozzák helyreállítani, hanem a Polgárvárosba is visszaköltöztetnék az egykori minisztériumokat. Mindeközben a modern épületek közül kettő lebontásra került. A jövő egyik nagy kérdése, hogyan alakul a Várnegyed képe, mi lesz az önkormányzati bérlakások sorsa a közelmúltban felvetett vásárlási lehetőség fényében, és hogy a megnövekedett terhelést hogyan viseli majd az a városi infrastruktúra, amely alapvetően továbbra is egy kora újkori település jellegzetes örökségét hordozza.

1247 KÖRÜL

IV. Béla megalapítja Buda városát

1250-1300

Telekosztás a várfalakon belül, a terület beépülésének kezdete

1370-ES ÉVEK

Nagy Lajos elkezdí kiépíteni a királyi palotát

1777-1784

A palotában működik a nagyszombati egyetem

1760 KÖRÜL

Mária Terézia egy új barokk palotát kezd építtetni

1702-1773

A jezsuita kollégium kiépülése és működése, a Vár "Iskolavárossá" válása

1780-AS ÉVEK

II. József beköltöztet bizonyos kormányhivatalokat a Várba

1849

Ostrom a szabadságharc alatt, a magyar seregek beveszik a Várat

1891-1905

A palota teljes historizáló átépítése Ybl Miklós, majd Hauszmann Alajos tervei alapján

2017

Az MTA kutatóintézetének kiköltöztetése az Úri utcai épületegyüttesből

2015

A Nemzeti Hauszmann Terv bejelentése

1990-ES / 2000-ES ÉVEK

Nagy felületű régészeti feltárások a Szent György téren

2019

A Pénzügyminisztérium visszaépítésének megkezdése

2020

Az Országos Villamos Teherelosztó épületének lebontása

2021

Az újjáépített Szent István-terem átadása a Budavári Palotában

1387-TŐL

Luxemburgi Zsigmond bővíti a palotát

1470-ES ÉVEKTŐL

Hunyadi Mátyás, majd II. Jagelló Ulászló reneszánsz stílusban építi át a palotát

1526–1541

A mohácsi csata után korszerűsítik az erődítéseket

1703

Buda újra megkapja a szabad királyi város címet

1686 UTÁN

Telkek újrakiosztása, barokk építkezések a középkori épületmaradványok belefoglalásával

1541–1686

Török hódoltság

1891–1923

Historizáló, szecessziós lakóházak, minisztériumok, intézmények épülnek

1920–1939

Neobarokk, illetve art deco jellegű átépítések

1944–1945

II. világháborús ostrom, óriási pusztulás

1987

A Várnegyed az UNESCO Világörökség része

1945–1985

A Budavári Palota újjáépítése, kulturális intézmények beköltözése

1945–1978

Romeltakarítás, műemléki helyreállítások, foghíjbeépítések

2021

A Külügyminisztérium visszaépítésének megkezdése

2021

A Lovarda és Főország visszaépítésének befejezése; a volt József főhercegi palota és a Honvéd Főparancsnokság visszaépítésének megkezdése

2022

A volt Diplomata-ház lebontása



ÜZLETEK, INTÉZMÉNYEK



PUSKÁS ANNA

KERESKEDELEM ÉS IPAR A KÖZÉPKORI VÁRNEGYEDBEN

A Budai Várnegyed kezdettől fogva jelentős gazdasági és igazgatási központ volt: ide csoportosult a királyi udvartartás, az egyházi és világi vezetők, a házakban és a piactereken pedig élénk kereskedés folyt, és minden jelentős iparos tevékenység képviseltette magát. A nemzetközi kereskedelmi kapcsolatok és Buda árumegállító joga biztosította a város gazdagságát. A mesteremberek műhelyei, illetve az élelmiszereket, háztartási cikkeket kínáló boltok és piacok egészen a 20. századig meghatározták a városrész képét.

A KÖZÉPKORBAN

SZŰCS

VARGA

ZÖLDSÉGES

PINTÉR

KÁPOSZTÁS

ÖNKORSÓGYÁRTÓ

SAJTOS

KŐFARAGÓ

ÜVEGMŰVES
(ABLAKGYÁRTÓ)

NYERGES

GYŰMÖLŐSÁRUS

VADVÁGÓ

MÉSZÁROS

KÖMŰVES

BAROMFIÁRUS

GYÖNGYFŰZŐ

KARDOSISZÁR

ÜZLETEK, INTÉZMÉNYEK A VÁRNEGYEDBEN 100 ÉVVEL EZELŐTT ÉS MA

A Várnegyedben az elmúlt néhány évtizedben a turisztikai funkció dominál, épp ezért a vendéglátóhelyek, illetve a (szuvenír)boltok vannak többségben az üzletek között. A 100 évvel ezelőtti viszonyokhoz képest a legszembetűnőbb különbség, hogy szinte teljesen eltűnt a kézművesipari tevékenység, gyakorlatilag nincsenek már olyan kis boltok, ahol a helyi mesteremberek portékáit vásárolhatnánk meg. Az igényesebb ajándékboltok kínálatában ugyan találunk iparművészeti darabokat, de ezek nem feltétlenül mindennapi használati tárgyak, hanem inkább a turistákat megcélzó ajándékok. Fenti folyamatban egyaránt szerepet játszhatott a Vár turisztikai szerepének növekedése lakónegyed mivoltával szemben, de természetesen az ipari fejlődés is jelentősen befolyásolta ezen szakmák eltűnését.

MA

VENDÉGLÁTÁS

KULTÚRA

EGYHÁZ

KERESKEDELEM

EGYÉB

TUDOMÁNY

EGÉSZSÉGÜGY

SZOLGÁLTATÁS

KÖZIGAZGATÁS

EGYÉB

100 ÉVVEL EZELEŐTT

KERESKEDELEM

SZOLGÁLTATÁS

VENDÉGLÁTÁS

ÁLLAMIGAZGATÁS

IPAR

EGYHÁZ

KÜLKÉPVESELET

EGYÉB

OKTATÁS

EGÉSZSÉGÜGY

EGYÉB

TERÜLETHASZNÁLAT

SZIJ BARBARA

A Várnegyedben járva első pillantásra nem biztos, hogy észrevevesszük az utcaserkezet sajátos szabályrendszerét, amelyet a középkori városalapításkor alakítottak ki. Habár a hosszúkás, keskeny plátón nem volt lehetőség egy teljesen szabályos négyzetrácsos utcahálózat kijelölésére, néhány (feltételezhetően korábban beépült) tömbtől eltekintve egységes méretű telkeket és a várfalak vonalához igazított hosszanti és keresztutcákat találunk.

A telkek, házak eredeti méretéről az újkori átépítések és telekösszevonások következtében elsősorban a régészeti kutatások segítségével, az udvarok és az utcák alatt húzódó pincék, illetve az épületmaradványok segítségével nyerhetünk képet. Fontos még megjegyezni, hogy a középkori polgárváros jóval délebbre, a mai Szent György térre is kiterjedt, ám a palota építkezései miatt már ekkoriban egyre csökkent a területe.

A Várnegyed abban az értelemben is egy kora újkori város képét mutatja, hogy közterületein igen kevés zöldfelületet találunk: az évszázadokon át formált palotakerteken kívül főként a házak belső udvarai "zöldek". A várfalak mentén kiépült sétányok fasorai már a modern igényeket, illetve azt a változást tükrözik, hogy a Vár elvesztette védelmi szerepét. Magaslati elhelyezkedése is hasonló funkcióióváltáson ment át: míg korábban az

erődítmény védettségét biztosította, ma az innen nyíló panoráma miatt vonzó.

A Várnegyed teresedései egészen a 20. századig a rendszeresen megtartott piacok helyeként funkcionáltak, de tradicionálisan az állami és helyi ünnepek helyszínei is voltak. Ma főként szabadtéri rendezvényeknek (fesztiváloknak, vásároknak) adnak helyet ezek a területek, és emellett főleg gyalogos közlekedésre használják őket. A Várnegyed autóforgalom szempontjából védett övezet: az utcákon engedéllyel lehet parkolni, nyilvános fizetős parkoló a Dísz téren található, illetve rendelkezésre áll még a jelenleg is bővülő Várgarázs. A be- és kihajtásra is részletes szabályozás vonatkozik.

A terület képét építészeti szempontból a II. világháború utáni, sokszor több korszakot is bemutató, szintetizáló szemléletű műemléki helyreállítások, illetve a modern stílusú, de a történeti épületekhez léptékben illeszkedő beépítések határozzák meg - ez azonban éppen most változik meg nagy mértékben.

A Vár lakosai sok esetben generációk óta itt élnek, sokan tudatosan a történeti örökség miatt választották ezt a lakóhelyet. Mivel kb. 2-3000 ember lakik vagy tartózkodik itt rendszeresen, ezért sokak szerint szinte olyan, mint egy kisebb falu.

Fotó: Tóth Árpád sétány, 1970. Kép forrása: Fortepan / Plarista Levéltár/Holl Béla



TERÜLETHASZNÁLAT TÉRKÉPEN



TURISTACSOMÓPONTOK

Kapisztrán tér

Buda Tower / Mária Magdolna Torony

Szentháromság tér

Mátyás-templom, Halászbástya, Hilton Budapest hotel

Szentháromság utca és

Úri utca kereszteződése

Hadik András-szobor, éttermek, szuvenírbolt

Tóth Árpád sétány

Panoráma, romantikus fasor

Dísz tér

Ide fut be a 16-os busz, innen vezet az út a Palotához

Tárnok utca

A Dísz teret és a Szentháromság teret köti össze

Bécsi kapu tér

Buszmegálló, a Várnegyeden keresztül vezető séta vége vagy kezdete



KILÁTÓPONTOK

Anjou bástya

Tóth Árpád sétány

Halászbástya

Esztergomi rondella (Tóth Árpád park)

Babits Mihály sétány



ZÖLDTERÜLETEK

Tóth Árpád park

Tóth Árpád sétány

Anjou bástya

Bécsi kapu tér

Úri utca

Országház utca

Hess András tér

Szentháromság park

Dísz tér

Kapisztrán tér



Anjou bástya

Tóth Árpád park

Kapisztrán tér

BÉCSI KAPU TÉR

Babits Mihály sétány

Országház utca

Hess András tér

Halászbástya

SZENTHÁROMSÁG TÉR

Szentháromság park

TÓTH ÁRPÁD STNY.

ÚRI UTCA

Tárnok utca

DÍSZ TÉR

A POLGÁRVÁROS 1945 UTÁN: HELYREÁLLÍTÁSOK, FOGHÍJBEÉPÍTÉSEK

KOVÁCS DÁNIEL

A háború után a budai polgárvárosban évtizedekig húzódó, összetett újjáépítési munka bontakozott ki. Tanulási folyamat volt ez: vitákon és zsákutcákon keresztül formálódott az a közmegegyezés, amely aztán évtizedekre meghatározta a műemléki gyakorlatot itthon. Ez nem konkrét előírásokat jelent, hanem a beavatkozások széles skáláját néhány olyan alapvetésre támaszkodva, amelyek érvényessége egészen a közelmúltig nem kérdőjeleződött meg.

Ilyen alapvetés volt a kezdetektől a századfordulós léptékváltás negatív értelmezése. Meczner Lajos és a Fővárosi Tervező Iroda műemléki szakosztálya az 1940-es évek végétől elbontotta a historizáló és szecessziós épületek felső emeleteit. Ez úgy „csendesítette le” a Vár sziluettjét, hogy az utcai járókelő számára érzékelhető tereket megőrizte. Ennek emblematikus példája az egykori Pénzügyminisztérium Fellner Sándor-féle épületének átépítése Rados Jenő tervei alapján.

Hasonló közmegegyezést jelentett, hogy a középkori maradványok megmutatása, de akár egy sosem létezett „tanúállapot” megjelenítése is előnyt élvezett a homlokzati architektúra egységességéhez képest. A Dísz tér 3. alatti Batthyány-palota barokk homlokzatát 1951-1953-ban a megtalált



alapján rekonstruálták. Az Országház utca 18. vizsont a feltárt maradványok alapján középkori(as) homlokzatot kapott, a helyreállítás 1950-es dátumához igazodó rész megoldásokkal. A Tárnok u. 7. mértéktartó, historizáló homlokzata helyén a feltárt, de ki nem egészíthető barokk homlokzati elemek szilvettjei jelennek meg. Számos esetben azonban megtartották az akár historizáló kiegészítéseket is, mint például a Bécsi kapu tér 8. homlokzatára 1930-ban rábiggyesztett, stílusában illeszkedő kerek zárterkély kedves motívumát.

Az ötvenes évek foghíjbeépítései semleges jelleggel próbáltak alkalmazkodni a történeti környezethez; ezt hívták „Nikotex-építészetnek” a nikotincsökkentett cigarettamárka után. Csemegi József azonban már 1950-ben jelezte: „...amit a műemlékhez (a tervező) hozzáad, saját korát kifejező műalkotás legyen.” Ennek fényében hamarosan megjelentek a kortárs részletek, majd a kortárs épületek is. „Legyen bátorságunk lemondani arról, ami elpusztult, s amit feltámasztani úgysem tudunk, s őszintén szétválasztani a múltat a mától” – szállt szembe a korábbi gyakorlattal Horler Miklós 1960-ban. Az 1960-1970-es évekre így a műemlékesek helyett a legnagyobbra tartott hazai építészek vették át az uralmat a polgárvárosban: Farkasdy Zoltán, Jánossy György, Janáky István, Gulyás Zoltán... Épületeik jellemzően léptékükben illeszkedve, de homlokzati részleteiket, anyaghasználatukat illetően kortárs megoldásokkal jelennek meg, adott esetben a disszonanciát is felvállalva. Virág Csaba könnyűszerkezetes irodahomlokzati elemekkel tervezett polgárháznyi beépítéseket, Pintér Béla pedig a várbeli Hilton szállónál az amerikai működtető piaci elvárásait ütköztette a megóvandó copf homlokzatfallal és a középkori templom- és kolostormaradványokkal, és persze a kor magyar építőiparának lehetőségeivel. Míg bizonyos megoldások idegenek maradtak, mások, például Jánossy meszelt téglafalai, sikeresen illeszkedtek a történelmi hangulathoz.

“LEGYEN BÁTORSÁGUNK LEMONDANI ARRÓL, AMI ELPUSZTULT, S AMIT FELTÁMASZTANI ÚGYSEM TUDUNK, S ŐSZINTÉN SZÉTVÁLASZTANI A MÚLTAT A MÁTÓL”

HORLER MIKLÓS

Ebben a szemléletben a rendszerváltás sem hozott változást: Reimholz Péter Hapimag-apartmanháza (Fortuna u. 18.) megőrizte a telek középkori maradványait, de a homlokzat nagy része az építész fantáziájának gyümölcse. A korábbi alapvetések csak a közelmúltban kerültek zárójelbe, miután megindult több historizáló épület eredeti formájában való visszaépítése. Ez azonban csak azt bizonyítja: minden korszak hajlamos elődeivel szemben pozicionálni magát, és az illeszkedés, a történelem és a múlt jelszavait saját jelentéssel feltöltve megalkotni önnön narratíváját.

Fotó: Az épülő Hilton szálló, 1976.

Kép forrása: Fortepan / Kádas Tibor

MŰEMLÉKI VÉDETTSÉG A VÁRNEGYED POLGÁRVÁROSÁBAN

MŰEMLÉK

67%

NINCS EGYEDI VÉDETTség ALATT

14.3%

FŐVÁROSI HELYI VÉDETTség

8.2%

MŰEMLÉK, KIEMELTEN VÉDETT
RÉGÉSZETI LELŐHELY

4.4%

RÉSZBEN
MŰEMLÉK

KERÜLETI
HELYI
VÉDETTség

EGYÉB

MŰALKOTÁSOK A VÁRBAN

SZŐKE TÍMEA



Fotó: Országgház utca 17. Kép forrása: Europeana

CÉGÉREK

A régi kis utcák, történelmi városrészek elengedhetetlen eleme volt a cégér. A történelmi "boltreklámok" szerepe mára szinte megszűnt, azonban a budavári lakónegyed cégerei sok helyen őrzik ezt a hagyományt. A cégérek Magyarországon széles körben a 19. században terjedtek el, de a Várnegyedben található ennél régebbi, 18. századi darab is – ilyen például a Régi Országgház vendéglő kovácsoltvas cégére. Ezenkívül ikonikus még a legendás Vörös Sün kávézó kovácsoltvas és festett fa gömbökből készült modern cégtáblája, ami a hetvenes években készült.



Vörös sün kávézó cégére. Fotó: Glavánovits Martin



Úri utca 40. Fotó: Juhász Bálint

GÓTIKUS ÜLŐFÜLKÉK

A Budai Vár számos épülete rejt gótikus ülőfülkéket. A XV. század közkedvelt motívumai kőből faragott, csúcsíves, díszes építmények, amelyek eredeti funkciója nem ismert. Egyes legendák szerint borozgatáshoz használták főleg a Boltosok utcája (a mai Tárnok utca) kereskedői. Más magyarázatok szerint az épületet védelmező őrök pihentek meg ezeken. A Budai Váron kívül Sopronban, Székesfehérváron, Pozsonyban, Besztercebányán és a diósgyőri várbán találhatunk hasonló ülőfülkéket Magyarországon.



Fortuna Istennő-relief a Fortuna utca 9. homlokzatán.
Fotó: Horváth László

MITOLÓGIAI ÉPÜLETDÍSZEK

A klasszicista átépítések során a Várnegyedben található épületek homlokzatait rendszerint mitológiai alakokkal díszítették. A Fortuna utca 6. félköríves, kőkeretes kapujának felső mezején például egy fekvő Diana, más források szerint Cupido kapott helyet. Az utcában tovább haladva a 9-es szám alatt Medgyessy Ferenc Fortuna istennőt ábrázoló reliefje található az egyik vakablak helyén. Emellett egy vándorló Hébé-kút is áll a Várban: eredetileg a Nándor téren (a mai Kapisztrán téren) állt, majd a Hess András térre "költözött", de "lakott" a Nagytétényi Kastélymúzeumban is, mielőtt a mai helyére került az Úri utca északi végéhez. A 19. századi kútszobor egy Párizsban őrzött Artemisz-szobor másolata, ezért Artemisz-kútnak is nevezik.



Fotó: Schaár Erzsébet Vilít Tibor műtermében, 1956.
Kép forrása: Fortepan/Aradi Péter

NŐI MŰVÉSZEK A VÁRNEGYEDBEN

A budai vár utcáin sétáva lépten-nyomon szobrokba, domborművekbe, emléktáblákba és díszes épületekbe botlunk, de nagyon kevés alkotást jegyeznek női művészek. Az ilyen művek megjelenésére egészen az 1970-es évekig kellett várni. Kovács Margit Kossuth-díjas kerámiaművész domborműve Budavár ostromáról a Várfalat díszíti a Bécsi kapunál, a portréiról híres Schaár Erzsébet bronzból készült Henszlmann Imre-emléktáblája pedig az Országos Műemlékvédelmi Hivatalnak egykor otthont adó Táncsics Mihály utca 1. falán látható. 2013-ban a litván képzőművésznő, Daliutė Ona Matulaitė állított szobrot az Európa ligetben, amely a Magyarország, Litvánia és Lengyelország közötti történelmi kapcsolatoknak állít emléket Anjou Hedvig és Jagelló Ulászló szobraival.



Úri utca 15. Fotó: Bácskay Andrea

KORTÁRS ALKOTÁSOK

A történelmi környezetben találhatunk néhány kortárs műalkotást is. Ezek közül talán a legismertebb Rieger Tibor Koronázási Palást domborműve, amely sokáig a művész saját kertjében állt, majd néhány évvel később a Budavári Önkormányzat megvásárolta. A művet az egykori Mária-Magdolna-templom szentélyének romjaiban avatták fel 2017-ben. Az egykori budai városháza, a mai Bölcs Vár (Úri utca 21.) nagyszabású felújítása során két kortárs műalkotást is elhelyeztek a mindenki számára nyitott közösségi terekben. A Sötétvörös nap és a Fehér nap című alkotásokat Kontur András szobrász készítette. 2021-ben állítottak emléktáblát az Úri utca 15. homlokzatán a Nákó és a Berg család második világháború alatt végzett embermentő tevékenységének emlékére, az alkotást Fábry Tímea iparművész készítette.



Erkel Ferenc emléktáblája, Úri utca 24.

Fotó: Glavánovits Martin

HÍRES EMBEREK EMLÉKTÁBLÁI

Ismert emberek is előszeretettel választották a Várnegyedet lakóhelyükhöz a történelem során, amelyet számos emléktábla is megőrökít. Feszty Masa festőművész szülőházán kívül csak a Dísz tér 10. számú házat tekintette igaz otthonának; Budapest egyik legszebb és legnépszerűbb sétányát pedig Tóth Árpádról nevezték el, aki a Táncsics Mihály utca 13.-ban élt. Ugyanitt a 9-es számú épületben raboskodott az utca névadója, Táncsics Mihály és a magyar történelem olyan jelentős alakjai, mint Batthyány Lajos, Czuczor Gergely, Károlyi György, Kossuth Lajos és Wesselényi Miklós. Emléktáblát kapott még a várban többek között Babits Mihály író, Carl Lutz svájci konzul, Erkel Ferenc zeneszerző, Hajnóczy József, a magyar Jakobinus mozgalom igazgatója, Henszlmann Imre építész, művészettörténész, Liszt Ferenc zeneszerző és Sztéhló Gábor lelkész, több mint kétezer ember megmentője.

JELÉN

PAZÁR BÉLA



JÖVŐ



A budai polgárvárost történelmi, építészeti, művészeti emlékeiért mindnyájan szeretjük. Szeretünk ezekben az emberi léptékű ter-
rekben lakni, járni-kelni. Őszintén megvallva talán jobban is, mint máshol. Mindezt sokáig természetesen tartottuk. A huszonegyedik században azonban sok minden megváltozott. Ma már tudjuk, hogy a huszadik századi ipari fogyasztási civilizáció környezetromboló következményei után nem építhetünk tovább a természet ellen, csak vele együtt.

Ez a felismerés az alapja ma világszerte a haladó építészetnek, ezért figyeljük és próbáljuk az építő ember gondolkodásával megérteni az olyan épített emberi környezeteket, amelyek hosszú időn át jól használhatók, építésük és fenntartásuk nem okoz visszafordíthatatlan környezeti károkat. Csak rácsodálkozhatunk arra, hogy a budai polgárváros vállvetve egymás mellett sorakozó, legfeljebb két-háromemeletes, kőből és agyagtégelből, vastag falakkal és fődémszerkezetekkel, három métert alig meghaladó emeletmagassággal, értelmes nagyságú nyílásokkal, kapualjakkal, udvarokkal, az átszellőztethető padlások fölött magasodó faszerkezetű, cserépfedésű tetőkkel épült házai mai szemmel mennyire korszerű, mennyire természetbarát környezetet alkotnak. Sokkal inkább, mint a zsúfolt nagyvárosi bérházak, az azokból kitelepülőknek épült, a természetből óriási területet elfoglaló "villanegyedek", a paneles lakótelepek, az ingatlanfejlesztők napjainkban gomba módra szaporodó, zöldnek és intelligensnek álcázott lakósilói, vagy az agglomeráció végtelei tengere. Talán első becslésre is világos, hogy ezeknek az építéséhez és működéséhez milyen irtózatossággal mennyiségű infrastruktúra, és ehhez mennyi energia szükséges és ezzel mennyi környezeti hulladék keletkezik.

A budai polgárváros természetes módon hasonló a török háborúk után középkori alapokon létrejött dunántúli városainkhoz, de történelmi sorsa miatt ki is emelkedik közülük. Az 1686. évi utolsó pusztító ostrom után úgy épült újjá, hogy majd kétszáz évig nem volt az ország tényleges fővárosa, a

születő nagyváros országos intézményei nagyrészt Pestre települtek. A kiegyezés után a sajátosan nemesi-polgári léptékű Sándor-palotába költöző miniszterelnökség még nem törte meg az egységes polgári léptéket, de a nyomában itt felépült dagályos, nagyvárosi hivatali épületek egy azóta sokkal rosszabbnak bizonyult épített környezet idegen zárványait hozták ide.

A huszadik század közepén, az újabb ostrommal az akkor kétszáz éves struktúrát megint szörnyű pusztítás érte. A helyreállítás évtizedes munkája a nehéz történelmi korszakban sokszor annak ellenére példaszerű és előrelátó volt. Egyedül a Hilton szálló város fölé pöffeszkedő tömege törte meg ezt a folyamatot. Ez az épület egyrészt a legértékesebb ingatlanokat külföldi tulajdonba adó pártállam sunyi üzletelésének mementója, másrészt behízsgó igyekezettel bodorított, előregyártott vasbeton elemes homlokzata a paneles lakótelepeket létrehozó voluntarista technokrata gondolkodást kiszolgáló építési technológia ijesztő demonstrációja a Mátyás-templom szomszédságában. A budai vár mégis összességében e kedvező fejlődés eredményeképpen az emberi lakhatás, a tudomány és a kultúra nemes veretű helye lett. Ezt a fizikai és emberi struktúrát nyilvánította 1987-ben az UNESCO Világörökség Bizottsága védetté.

Az 1989. évi történelmi változások utáni évek új épületei a várban és a várlejtőkön természetesen folytatták ezt a léptéket, köztük kiemelkedő építészeti alkotások is születtek. A nemzet egységét megtestesítő köztársasági elnök hivatala a 2002. évben újjáépített Sándor-palotában az emberi lakhatás, a kultúra és a tudomány intézményeinek környezetében még egy haladó, szimbolikus nemzeti üzenet lehetett.

A huszonegyedik század második évtizedétől ez a folyamat megállt. A kultúra és a tudomány épületeinek fenntartása, értelmes, a nemzetközi kulturális normáknak, a század új technológiai kihívásainak megfelelő korszerűsítése és a még üres területek beépítésével történő bővítése helyett egy



**“A MÚLTAT NEM
MÁSOLJUK, HANEM
TANULUNK BELŐLE, HOGY
LEGYEN JÖVŐNK.”**

minden szempontból elmaradott, természetellenes emberi környezet elemei jelennek meg a várban. Az ide visszaköltöző bürokratikuss intézmények közlekedésének terhelése, a szemfényvesztő kőjelmezek alatt vattapaplan alsóruhába öltöztetett múlt századi öntött beton és az ezzel együtt járó nagy mennyiségű, gyorsan avuló installációs technológiával készülő „klónozott” másolatok léptéktelen, túlméretezett tereinek, tömegeinek, anakronisztikus formáinak felépítése és működtetése alapvetően elavult szemléletet tükröz, energiaigényes, gazdaságtalan és környezetellenes.

E beláthatatlanul káros folyamat újrahasznosítás helyett céltalanul pusztít olyan meglévő értékeket is, mint a Szentháromság tér sarkán nemrég lerombolt lakóház.

A Budai Várban folyó építkezésekben egy már történelmünkben többször végzetesnek bizonyult emberi viselkedési kód jelenik meg abban a veszélyes hiedelemben, hogy a történelem minket sújtó súlyos végzése során elpusztult épületek visszaépítésével fogjuk Budavár vélt régi pompáját visszaállítani. Minden tévhit, így ez is, a tudás és az innováció elől menekül. A legősbibb emberi bölcsességre nem hallgat: a múltat nem másoljuk, hanem tanulunk belőle, hogy legyen jövőnk. Csak remélhetjük, hogy a józan ész, a tisztesség és a hozzáértés még meg tudja állítani ezt a folyamatot.

Fotó: Szentháromság utca - Úri utca kereszteződés, 1970. Szemben a Fehér Galamb-ház (Virág Csaba, 1969), előtérben Hadik András lovasszobra (Ifj. Vastagh György, 1937) Fotó: Fortepan/Bauer Sándor

KONFERENCIA A VÁRNEGYEDRŐL

VÁROS, LAKÓKÖRNYEZET, KARAKTER

DÁTUM

2022. MÁJUS 12.
CSÜTÖRTÖK 9:00-16:30

HELYSZÍN

MAGYAR NEMZETI LEVÉLTÁR,
BÉCSI KAPU TÉR 2-4.

A KORTÁRS ÉPÍTÉSZETI KÖZPONT ÉS AZ
MTA ÉPÍTÉSZETI TUDOMÁNYOS BIZOTTSÁGÁNAK
KONFERENCIÁJA

EPIZÓDOK
A BUDAI VÁRNEGYED
TÖRTÉNETÉBŐL



MI AZ, AMIRE MA FIGYELNÜNK KELL, AMI MEGŐRZENDŐ A JÖVŐ GENERÁCIÓK SZÁMÁRA, VAGY AKÁR PÉLDAKÉNT SZOLGÁLHAT JELENÜNKNEK?

The text is arranged in a vertical column. To its right is a graphic consisting of three overlapping semi-circles. The top semi-circle is a bright orange, the middle one is black, and the bottom one is a dark, muted red. They are stacked vertically, with each semi-circle partially overlapping the one below it.

BEVEZETŐ KONFERENCIA

A Budai Várban zajló építkezések és bontások erősen foglalkoztatják a közvéleményt, a hozzászólások és megnyilvánulások viszont azt mutatják, hogy az érdeklődő laikusok, olykor még a szakemberek sem rendelkeznek megalapozott történeti ismeretekkel ahhoz, hogy a fejleményeket tárgyilagosan megítéljék.

Ehhez kíván támpontokat nyújtani az a Kortárs Építészeti Központ és az MTA Építészeti Tudományos Bizottsága, valamint az Építészettörténeti, Építészetelméleti és Műemlékvédelmi Állandó Bizottsága e konferencia szervezésével. A budai Várnegyed történetét kívánjuk áttekinteni a kezdetektől – vagyis a 13. századtól – a rendszerváltozásig, az egyes korszakok legavatottabb szakértőinek bevonásával.

Célunk azonban nem pusztán a legújabb kutatási eredmények bemutatása, vagy az építési korszakok általános ismertetése, ennél többre vágyunk: feltárni, mikor és hogyan alakult ki, hogyan változott a budai polgárváros topográfiája, utcahálózata, telekrendszere, illetve azok beépítésmódja. Kik voltak lakói, milyen épületekben laktak, hogyan éltek? Milyen volt a várfalakon belüli terület karaktere, mely korszakok alkottak kiemelkedőt és melyek hoztak visszaesést? Hogyan viszonyultak korábbi korszakok örökségéhez, mit tettek ahhoz hozzá? Hogyan módosultak a városnegyed funkciói az idők során? Mit tekintünk ma értéknek mindezekből, és mit hibának? Mi az, amire ma figyelniünk kell, ami megőrzendő a jövő generációk számára, vagy akár példaként szolgálhat jelenünknek?

Előadónk felkérésénél kifejezett szándékunk volt, hogy a saját tagjaik mellett bevonjuk az MTA Filozófiai és Történettudományok Osztálya témában érintett szakembereit, régészeket és művészettörténészeket is, hogy ezáltal erősítsük kapcsolatainkat és teret adjunk a szakmai eszmecserenek.

A konferencia előkészíti a május 14-15-re eső hétvégét, amikor a budai Várnegyedben zajlanak a Budapest100 rendezvény népszerű eseményei. Konferenciánkra tehát azokat is várjuk, akik nem szakemberek, de a helyszíni séták és programok előtt szeretnének megismerkedni a polgárváros történetével, a szakemberek kutatásainak eredményeivel.

DÉLELŐTTI SZEKCIÓ

Moderátor: Pazár Béla

CS 9:00-12:30; 12:30-14:00 Büfé-ebéd és kávé

Bevezető: a konferencia céljáról
és programjáról

Ferkai András
Az MTA ÉTB elnöke

Köszöntő

Szj Barbara
művészettörténész
KÉK-Budapest100

Buda, a középkori Magyar Királyság székvárosa.
Feltárulkozás - megőrzés - pusztulás

Végh András PhD
régész, történész

Buda, a keleties város

Papp Adrienn PhD
régész, történész

Itáliai és német építőmesterek tevékenysége a
budai polgárvárosban a török kiűzése után

Gy. Balogh Ágnes PhD
építész

Az újjáépülő barokk város Budán:
a laktanyáktól a főúri palotákig

Farbaky Péter PhD
építész,
művészettörténész

A historizmus léptékváltó építkezései
a polgárvárosban

Marótyz Katalin PhD
építész

11:30 Hozzászólások, vita

9:00 – 12:30

DÉLUTÁNI SZEKCIÓ

Moderátor: Wettstein Domonkos
CS 14:00-16:30

A budai Várnegyed műemléki kutatása
és helyreállítása 1945–1960 között

Ferkai András DSc
építész

Kortárs (modern) építészet és modern (kortárs)
műemlék-helyreállítások a Várnegyedben

Vukoszávlyev Zorán
PhD építész

A budai Várnegyed szerepének változásai
a város egészében

Kádár Bálint PhD
építész

Fenntartható emberi környezet:
a budai polgárváros

Pazár Béla DLA
építész

15:45 Hozzászólások, vita

Zárszó

Pazár Béla DLA
építész

14:00 – 16:30

BUDA, A KÖZÉPKORI MAGYAR KIRÁLYSÁG SZÉKVÁROSA. FELTÁRULKOZÁS - MEGŐRZÉS - PUSZTULÁS – VÉGH ANDRÁS

M. Béla király (1235–1270), miután megmenekült a mongol seregek hadjáratából, 1247-1248-tól kezdődően az addig csak kevéssé benépesült Vár-hegyen kőfalakkal és tornyokkal övezett erődítményt emelt, és polgárok részvételével nyugati mintájú városi közösséget hozott létre, megalapítva az új Buda városát.

Buda előnyös fekvésének, a polgárok kiterjedt kereskedelmi kapcsolatainak és a királyi udvar fokozódó jelenlétének köszönhetően gyors fejlődésnek indult és a 14. század elején az ország első városának tekintették. A város lakosságát etnikai sokszínűség jellemezte, a középkor végén közel egyenlő számú német és magyar polgár mellett olasz és zsidó közösség is élt falai között. 1408 után a királyi udvar is visszaköltözött és ettől fogva az oszmán hódításig Buda a királyi székváros szerepét töltötte be.

Ezt a fejlődést törte derékba Szülejmán szultán hódítása, aki a királyság szívéét az Oszmán Birodalom határerődjévé változtatta át. Újabb 145 év kezdődött ekkor, szinte teljesen új lakosokkal, új szokásokkal, új célokkal és új lehetőségekkel. Generációk nőttek fel, mire 1686. szeptember 2-án a Szent Liga seregei pusztító ostromukkal visszafoglalták Budát.

Az újra keresztény város új lakóinak már semmi sem segíthetett, hogy az egykori székváros épületmaradványait azonosítsák. A királyi levéltár és a város levéltára elpusztult, a helyben megőrizhető emlékezést pedig kiölte a lakosság többszörös teljes kicserélődése. Ami megmaradt, az a hajdani nagyság tudata volt, semmi más. Mégis ez a tudat élteti történések, művészettörténések és régészek évszázadokon átívelő munkáját. Colligite fragmenta – gyűjtsétek össze a töredékeket, hogy legyen mire emlékezni, hogy ne festeni kelljen a múltat, hanem szétszórt szilánkjait összegyűjtve újra megláthassuk annak a letűnt világnak az emlékeit. Vigyázzunk rájuk, nincs belőlük sok, és ma már kincset érnek, hiszen egy kisebb faldarab elpusztítása is megszünteti az emlékezés lehetőségét.

A régészet és az általa feltárt emlékek megőrzése és bemutatása különösen nagy szerepet játszik ebben. A régészet volt az, amely folyamatos figyelmével megtalálta a középkori templomok, kolostorok és zsinagógák maradványait, olyan épületeket, amelyeknek helye is teljesen feledésbe merült. És a régészek munkája tette lehetővé, hogy az egykori hétköznapi élet tárgyai, de a művészeti emlékek is felszínre kerüljenek.



VÉGH ANDRÁS PhD régész, történész, a PPKE-BTK Régészettudományi Intézetének egyetemi docense. Kutatási területe: városi régészet, középkori városi topográfia, középkori építészet és kőfaragás. Doktori disszertációja: Buda város középkori helyrajza (2003). Főbb régészeti ásatásai: Bp., I. Szent György utca 4-10. és Szentháromság tér 2. Főbb kiállításai: Gótikus szobrok a budai királyi palotából (1992, Magyar Károlyival), Hunyadi Mátyás, a király (2008, Farbaky Péterrel), Mátyás-templom (2015, Farbaky Péterrel, F. Deklava Lillával et al.)

Fotó: Középkori pincefolyosó feltárása a Szent György utca 10. számú telken, 2000



BUDA, A KELETIES VÁROS

PAPP ADRIENN

A Magyar Királyság székhelyét 1541-ben elfoglalta az Oszmán Birodalom és ezzel teljesen új irányt vett a város fejlődése. Buda egyik napról a másikra királyi központból egy nagy birodalom egyik (bár roppant jelentős) tartományának székhelyévé vált. Nemcsak a városnak az államban elfoglalt státusza változott meg, hanem ezzel együtt lakói, vallása és egyáltalán a kultúra, ami formálta. A hódító oszmánok sok mindent nem találtak meg a városban, amire szükségük lett volna: többek között dzsámít, mecsetet, fürdőt kellett létesíteniük.

A foglalás utáni néhány évtizedben lázas építkezésbe kezdtek, hogy a maguk igényeihez igazítsák a várost. Az új építkezések mellett persze a középkori, reneszánsz épületek is megmaradtak és ennek eredményeként egy furcsa képző város keletkezett, ami a nyugati utazók számára mindig nagyon lepusztult, régi, míg egy oszmán utazó számára szép és otthonos volt. Mi ennek a teljesen eltérő véleménynek az oka?

Az oszmán építészeti stílus gyökeresen eltért a Budán megszokottól. Még a budai pasák palotája is kőalapokon faszervezetes és vályogtéglával kitöltött falazattal készült. A házak inkább az udvarok felé fordultak, de eléjük, az utcára települtek a mesterek, árusok. Mindettől zsúfolttá és szűkké váltak a középkori utcák. Szinte valamennyi

középkori templomot átalakították dzsámivá és még ezen túl két új dzsámít is építettek a Várhegyen. Az új dzsámik már teljesen az oszmán szokásoknak megfelelő kőépületek voltak. A vári lakosság számára közfürdő készült, és az egykori Szent János-templom mellett csorgókút, mauzóleum emelkedett. Mindezekről az 1660-as években a hódoltságban járt Evliya cselebi számára már egy oszmán város képét nyújtotta Buda, melynek páratlan szépségét dicsérte.

PAPP ADRIENN PhD régész, turkológus, a Budapesti Történeti Múzeum régésze, a PPKE-BTK Régészettudományi Intézetének adjunktusa. Kutatási területe az oszmán hódoltság korának régésze, kiemelt figyelemmel Budára. Disszertációját Buda török kori fürdőiről írta, amely átalakítja a Török fürdők régészeti emlékei Magyarországon címmel jelent meg 2018-ban. Főbb ásatásai: Rudas, Rác és Császár fürdő, budavári karmelita kolostor, Radetzky lakotya területe. Főbb külföldi ösztöndíjai: Isztambul (1998, 2006, 2008, 2013), London (2013)

Fotó: Elfalazott török kori ablak a Mátyás-templomban. Képforrása: Mátyás-templom: A budavári Nagyboldogasszony-templom évszázadai (1246–2013). szerk. Farbaký Péter, Budapest, 2015





Fotó: A budavári karmelita kolostor udvarán 1961–68 között feltárt középkori és török kori épületmaradványok. Ásatásvezető: Gerő Győző. Kép forrása: BTM Adattár



ITÁLIAI ÉS NÉMET ÉPÍTŐMESTEREK TEVÉKENYSÉGE A BUDAI POLGÁRVÁROSBAN A TÖRÖK KIŰZÉSE UTÁN



GY. BALOGH ÁGNES



KLIMOV ERZSEBET

GRUNWA

16 86. évi visszavívása után a romokból és az eleinte még falusias viszonyokból lassan, majd egyre gyorsuló ütemben született újjá Buda városa. Az udvari Kamara idegenből jött, főleg német anyanyelvű, katolikus lakosokat kezdett betelepíteni, a mestereket kedvező feltételekkel csábítva Pest-Budára.

I. Lipót Venerio Ceresola császári építőmestert nevezte ki a budai erődítési munkálatok irányítására, aki már 1686 októberében belekezdett az újjáépítés megszervezésébe. Az ország különböző részeiből érkeztek építőmunkások, akik a kőfaragókkal társulva céhbe szerveződtek Ceresola vezetésével. A budai kőműves és kőfaragó céh 1690-ben jött létre, és működött a céhek 1872-es feloszlásáig. E mesterek polgári kőművesmester megjelölése még más értelemmel bírt, ugyanis az építész szakmán belül ekkor a legmagasabb megszerezhető képesítés a kőművesmesterség volt, s ezt csak céhen belül és csak mestervizsgával lehetett elérni. A kőművesmester a tervezéstől a kivitelezésig jogosult volt az építés teljes folyamatának elvégzésére. Az építész vagy építőmester elnevezés csak címet jelentett, azaz hivatal- vagy rangjelző volt, mint pl. az uradalmi vagy kamarai építész címe.

Ceresola háztulajdonos is volt Budán, és az ő műve a Budai Városháza, melyet később a 18. század folyamán a céh több tagja is bővített vagy átépített, köztük Hölbling János, Vogl Konrád, Hamon Kristóf, Nőpauer Mátyás. A céh tagjai közül kiemelkedik Hölbling János, aki Ceresolához hasonlóan császári építőmester is volt, az ő egyik munkája pl. a Zeughaus kivitelezése. Nőpauer Mátyás tervezte és építette az Erdődy-palotát, ill. az ő tulajdona volt a Hess András tér 3. sz. Vörös Sün vendéghogadó is.

E céh tagjainak nevéhez az egyszerű barokk lakóépületektől kezdve templomok, kolostorok, középületek építése kötődik, nagyrészt ők építették újjá Buda városát, ami alatt nemcsak a felső város értendő, hanem a külvárosok is, ráadásul e céh mint főcéh tagjaként jogosultak voltak az ország egész területén építkezni.

GYETVAINÉ BALOGH ÁGNES PhD okleveles építészmérnök, műemlékvédelmi szakmérnök. A Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Építészettörténeli és Műemléki Tanszékének egyetemi docense. 1995 óta a tanszék oktatója, 2003-ban szerzett doktori fokozatot. Kutatási területe a 18-19. század építészettörténete. 2003 óta tagja az MTA Köztisztületének, 2008 óta tagja és 2018 januárja óta titkára az MTA Építészettörténeli, Építészetelméleti és Műemléki Állandó Bizottságának.



Fotó (az előző oldalon): A Szentármás tér és a Szentármás utca, balra a régi budai Városháza épülete, 1896. Kép forrása: Fortepan/Budapest Főváros Levéltára / Klósz György fényképei

Fotó (balra): A budai királyi vár romjai az 1686. évi visszavágás után. Hauszmann Alajos: A magyar királyi vár építésének története. Budapest, Pátria, 1900. IX. t. Kép forrása: FSZEK

Fotó (lent): Buda látképe. Binder János Fülöp rézmetszete. 1761. Epitome vicissitudinum et rerum memorabilium de libera regia ac metropolitana urbe Budensi, ab... 1242. ad ...1760. Buda, Landerer, [1761], p. 36-37. Kép forrása: FSZEK





AZ ÚJJÁÉPÜLŐ BAROKK VÁROS BUDÁN: A LAKTANYÁKTÓL A FŐÚRI PALOTÁKIG

FARBAKY PÉTER

Budán 1686, a visszafoglalás után két épületfajta dominált az újjáépülő város építkezéseiben: a katonai és az egyházi épületek. A Várat körülvevő erődítésrendszert helyreállították a középkori eredetű bástyákkal és kapukkal együtt. A rommá vált középkori királyi palotától északra 1686–1696 között épült fel az első Zeughaus, majd az 1723-as tűzvészben bekövetkezett pusztulása után 1725–30 között jött létre helyén az új Fegyvertár. Kicsit északabbra a keleti oldalon emeltek két észak-déli hossz tengelyű tüzérlaktanyát, amelyeket II. József eladott. Az épületeket 1803-ban gróf Sándor Vince vásárolta meg, hogy felhasználásukkal felépítse a Sándor-palotát. A laktanyák közül a Várnegyed északnyugati sarkában, az ún. Császárrésnél két 17. századi helyőrségi kaszárnya épült, amelyeket 1819-ben összekapcsoltak, majd helyükön új kaszárnya épült.

A Várnegyed központjában a középkori Nagyboldogasszony-templomot a jezsuiták kapták meg újjáépítésre, s új kollégiumukkal és szemináriumukkal bővítették ki. Az egykori ferences kolostorra a karmeliták kolostora épült rá, míg a városrész északi részén a ferencesek és a klarisszák barokk rendházai épültek ki. II. József idejére a Mátyás-templom kegyura a város lett, a másik három felosztott kolostorban pedig az uralkodó a Budára költöztetett országos hivatalokat helyezte el.

A Várnegyed területén állt Pest-Pilis-Solt vármegye megyeháza (I. Úri u. 19.) és a budai városház is. Végül az előadás foglalkozik a városrész lakóépületeivel, s kiemelten azok egyik fontos csoportjával, a főúri építetők által megépített vári házakkal, palotákkal is. Több arisztokrata család, az Esterházyak, Zichyek, Batthyányak, Erdődyek és Telekiék is felépítették házukat a Várnegyedben. Kérdés, hogy ezek a családi reprezentáció vagy a gazdasági hasznosulás, a jövedelemszerzés eszközei voltak-e.

FARBAKY PÉTER PhD építész, művészettörténész, a Budapesti Történelmi Múzeum Kiscelli Múzeumának főmuzeológusa, az ELTE címzetes docense. Kutatási területe a reneszánsz, barokk és historizmus kori művészet. Disszertációja 2002-ben jelent meg (Szatmári György, a mecénás). Főbb kiállításai: Mariazell és Magyarország (2004), Hunyadi Mátyás, a király (2008), Mattia Corvino e Firenze (2013), Mátyás-templom (2015). Főbb külföldi ösztöndíjai: Róma (1993), Firenze (2002), Cambridge (2003), Lipcse (2012), Washington (2019).

Fotó: Országház u. 28. Régi Országház, majd Belügyminisztérium, 1940. Kép forrása: FSZEK

A HISTORIZMUS LÉPTÉKVÁLTÓ ÉPÍTKEZÉSEI A POLGÁRVÁROSBAN

MARÓTYZ KATALIN

A gótika építészeten nem szokás számonkérni, hogy a XV. században miért bontottak le egy románkori félköríves szentélyt egy négyszer akkora sokszög-záródású kedvéért, és egy barokk kastélytól sem várjuk, hogy a korábbi épületperiódusokhoz érzékenyen viszonyuljon léptékében egy XVIII. századi megoldás. A historizmus is megérdemli, hogy saját vonatkoztatási rendszerében szemléljük, és egy pillanatra eltekintsünk attól a szereptől, amibe a jelenkor kényszeríti a várbéli – nagyrészt már rég elpusztult – házakat.

A Budai Vár területe a kiegyezés után lendületes fejlődésen ment keresztül, a királyi palota Ybl Miklós, majd Hauszmann Alajos tervei szerint kiépült, és nagy állami intézmények kaptak működésükhöz szükséges korszerű és monumentális épületeket elsősorban a Várhegy déli felén. Elkészült a Mátyás-templom purista szellemű helyreállítása, és festői látvány-kerete, a Halászbástya Schulek Frigyes tervei szerint. Eközben a polgárváros telkein kisebb telekösszevonások, átalakítások és nagyobb léptékű építkezések is történtek, melyekre nagyrészt már nem is emlékszünk.

A II. világháború rombolása után a napvilágra került – és a műemlékvédelem-tudomány fejlődése nyomán már más súlyon értékelt – középkori egyedi emlékek és

a korai települési karakter új szemléletű helyreállításokat hoztak. A léptékükben nagyobb volumenű historizáló épületek megőrzése a XX. század közepének szemléletébe nem illeszkedett. Az előadás olyan példákat mutat be, ahol a később már elavult, de a maga idejében korszerűnek tartott elképzelések szerint terveztek átépítéseket és új palotákat a budai vár polgárvárosába.

MARÓTYZ KATALIN PhD építész, a BME Építészettörténeti és Műemléki Tanszékének docense. Kutatási területe a historizmus és a Bauforschung szemléletű épületkutatás. Disszertációja könyv formában 2009-ben jelent meg Wéber Antal építészete a magyar historizmusban címmel. A részvételével megvalósult fontosabb épületkutatások, alakhelyes felmérések: Gyulafehérvár – Szent Mihály-székesegyház (2009–2013), Kismuzsaly – romtemplom (2015), Esztergom – Fehér torony (2016), Brassó – Fekete-templom szentélye (2020–).

Fotó (jobbra): A Dísz tér 1927-ben. Kép forrása: Fortepan/ Pesti Brúnó / Fotó (lent): A budai vár a Tabán felől 1929-ben. Kép forrása: Fortepan/Schermann Ákos







A BUDAI VÁRNEGYED MŰEMLÉKI KUTATÁSA ÉS HELYREÁLLÍTÁSA 1945–1960 KÖZÖTT FERKAI ANDRÁS

A második világháború és különösen a főváros ostroma óriási pusztítást okozott Budán a királyi palota területén és a polgárvárosban. Ugyanakkor ez a pusztítás mutatott rá arra, hogy a negyed majd minden épületében ott van a középkori mag, és a régészek számos igen értékes részletet tártak fel (gótikus ülőfülkék, boltozott helyiségek, jelentős ablakmaradványok, festésnyomok). Először nyílt lehetőség arra, hogy a Várnegyed addig ismeretlen emlékeit a helyreállítás során módszeresen bemutassák. Ennek módjáról heves viták folytak régészek, művészettörténészek és építészek között, és a szakemberek esetről-esetre különféle megoldásokkal kísérleteztek. Komoly gondot okozott, hogy a feltárt rétegek közül melyik legyen a bemutatás alapja, mit áldozzanak fel az értékesebbnek tekintett korszakok érdekében. A dilemmákat és a szóba jöhető lehetőségeket néhány példa fogja az előadásban illusztrálni.

Ugyancsak elsőként merült fel, hogy az addig – egy-két kiemelkedő épülettől eltekintve – műemlékileg nem védett Várnegyedet egészében műemléki területnek kellene tekinteni, és nemcsak egyes házait védeni, hanem utcaképeit, tereit, bástyafalaít – mint városképi együtttest. A városrész jövőjén gondolkodó építészek és műemlékesek megpróbálták meghatározni azt a karaktert, ami az egymásra rétegződő korokból értéknek

tekintendő, és ennek alapján döntöttek például a városképbe nem illő léptékű és jellegű házak visszabontásáról, illetve homlokzatok csendesítéséről. E lépések elsősorban az akkor nem túlságosan kedvelt historizmus alkotásait és a liberális szabályozást kihasználó spekulációs bérházakat érintette.

A Várnegyed első átfogó rendezési terve 1949–1954 között készült. Alapvetően a városrész állapotát tárta fel, de nemcsak a múlt értékeinek és a karakternek a megőrzését tartotta szem előtt: figyelembe vette a jelen igényeit, a lakóértéket, a szociális ellátás és a közlekedés szempontjait is. Javaslatot tett a nagyszámú foghíj beépítésére, melynek szelleme nemcsak a műemlékesek illeszkedési igényét tükrözte, hanem reagált a Rákosi-korszak építészeti felfogására is.

FERKAI ANDRÁS DSo építész, építészettörténész, a Moholy-Nagy Művészeti Egyetem professor emeritusa, az MTA Építészeti Tudományos Bizottságának elnöke. Kutatási területe a modern építészeti története, elméleti és műemlékvédelme. MTA doktori fokozatát a 2011-ben megjelent Molnár Farkas nagymonográfiára kapta. Főbb kiállításai: Rimanóczy Gyula (1983), In memoriam Fischer József (2004). Főbb külföldi ösztöndíjak: Zürich (1995), Montreal CCA (1998), Berlin, Weimar (2009).

Fotó: Az Úri utca 31. számú ház a háború okozta romállapotában 1947-ben. Kép forrása: Budapest régiségei 19., 1959, p. 374.

**KORTÁRS (MODERN) ÉPÍTÉSZE
ÉS MODERN (KORTÁRS)
MŰEMLÉKHELYREÁLLÍTÁSOK
A VÁRNEGYEDBEN**



VUKOSZÁVLYEV ZORÁN



FÖLDSZINT

1

«MELYEK A 'KORTÁRSSÁG'
MEGJELENÍTÉSÉNEK **KORSZERŰ**
ESZKÖZEI, MI A 'HITELESSÉG' MÉRCÉJE,
MI A 'FOLYTONOSSÁG' ELVE?»

A Budai Vár második világháborút követő helyreállítási munkálatai több évtizedig elhúzódtak. A sajátos – támogató vagy épp ellehetetlenítő – környezeti feltételek között a kortárs műemlékvédelem számos módszertani gyakorlatának megvalósulását megtaláljuk a felújítások között. A korszerű szemlélet a fennmaradt történetiségükben gazdag épületek hagyományosabb helyreállításaitól a környezetükben a semlegességükkel megjelenő visszafogottabb, vagy épp a kortárs (modern) építészeti formanyelvén a saját korukat megjelenítő megoldásokban mutatkozik meg. A hazai műemlékvédelem belső szakmai evolutív folyamatként is értelmezhető a szemléletformálódás, de egyszersmind a kulturális önazonosság kortársi megjelenítését felváltó épülethelyreállítások az építész-alkotói hozzáállás változását is mutatják. Mindenek alapja ugyanakkor a történetiség – mely a '60-as évek helyreállításaiban már nem a tárgyi fragmentumhoz kötött, hanem egy teljesebb, átfogó környezeti értékeléssel formált, új (modern) beépítéseket eredményez az aktuális kortárs építészeti eszközrendszerével.

„A modern építészeti beilleszkedése a történelmi környezetbe a történelmi fejlődésből következő szükségszerű folyamat, amely szoros összefüggésben van a történelmi települések továbbélésének biztosításával, a múltnak a jelennek és a jövővel való élő és szerves kapcsolatával. Minden hamisítást, amely a történelmi környezet hitelességét, történelmi és esztétikai értékeit veszélyezteti, el kell kerülni és a modern építészeti – a

modern szerkezetek és anyagok tudatos – alkalmazásával kell megoldani az annak továbbfejlesztésével kapcsolatos feladatokat. Ugyanakkor az új építészeti elemek beillesztése során arra kell törekedni, hogy azok szervesen illeszkedjenek bele a történelmileg kialakult városszerkezetbe, tiszteletben tartva annak kialakult jellegzetességeit, és alkalmazkodva a városképeknek az épületek tömegei, léptéke, ritmusa és építészeti megjelenése által meghatározott egyéni vonásaihoz” – idézi meg a műemlékvédelem nemzetközi szinten elfogadott nézetrendszerének akkori szellemiségét Horler Miklós a budavári „új” házak kapcsán. Melyek a „kortárság” megjelenítésének korszerű eszközei, mi a „hitelesség” mércéje, mi a „folytonosság” elve? A válaszokat építészeti alkotásokon keresztül vizsgáljuk. A témakifejtés megadja a hatvanas és hetvenes évek várbeli rehabilitációs törekvéseinek bemutatásán keresztül a műemlékvédelem/építészet nem egyes objektumokban, hanem a történetiség komplexitásában gondolkodó szellemiségét.

VUKOSZÁVLYEV ZORÁN PhD okleveles építész-mérnök, műemlékvédelmi szakmérnök, örökségvédelmi tanácsadó. A BME Építészettörténeti és Műemléki Tanszék egyetemi docense. Építészeti szakíró, számos hazai és külföldi konferencia előadója a 20. század modern építészete, kortárs építészeti és tematikusan szakrális építészeti témakörökben. Kutatásai az épített örökség és kortárs építészeti összefüggéseit vizsgálják, különösen korszerű műemlékvédelem és hazai modern építészeti fókuszúak.

Fotó (az előző oldalon): Úri utca 32. Építész: Farkasdy Zoltán, 1959. A szerző fotója

A BUDAI VÁRNEGYED SZEREPÉNEK VÁLTOZÁSAI A VÁROS EGÉSZÉBEN

KÁDÁR BÁLINT

Egykor az ország hatalmi és kereskedelmi központja volt, a mai Budapest városszerkezetében szigetként különül el környezetétől: a Budai Várnegyed a térszintaktikai vizsgálatok térképein nehezen megközelíthető zárványként, míg a turisták eloszlását mutató geo-vizualizáción nyüzsgő városrészként jelenik meg. A morfológiai izoláltság predesztinálja a budai Várnegyedet arra, hogy történeti városi tájként megőrizze annak a dicső kornak a karakterét és léptékét, amelyben adottságai még a Magyar Királyság legfontosabb városává emelhették, de mára már nyugodt lakónegyed, amely Budapest kulturális és turisztikai térképén tud kiemelkedni leginkább.

A tatárjárás után stratégiai okokból az addig lakatlan pesti Újhegyre felépített Buda a védelem és a kereskedelem szempontjából is kiváló adottságokkal bírt. Nemcsak mint királyi központ tudott az ország legjelentősebb városává válni; Alhévíztől Felhévízig terjedő Duna-parti elővárosaival, a forgalmas pesti rév és a dunai forgalom kereskedelmével, és a Budán letelepedett távolságikereskedő-réteg vitalitásával a legnépesebb és egyik leggazdagabb szabad királyi várossá lett. A törökök pusztítása után ugyan viszontagságosan szerezte vissza szabad királyi városi kiváltságait Buda, de polgársága továbbra is kihasználta a város védelmi és kereskedelmi szempontból előnyös helyzetét. Ám a kereskedelem átalakult, a jó megközelíthetőség vált a

legfontosabbá, a 18. századtól már Pest lett a kereskedelmi központ. Buda szerepe pusztán igazgatási, egyházi és oktatási szempontból maradt jelentős, a 19. században már ódon hangulatú, zárt városrészként emlegették. A Várhegy védhetősége izolált kisvárossá tette a Várnegyedet, melyben sokkal lassabb volt az élet, mint Pesten. Elzártága miatt léptéke és főbb építészeti karakterelemei is megmaradtak, emiatt továbbra is kedvelt lakóhelye maradt a gazdagabb családoknak, kedveltek voltak vendéglátóhelyei is, így már a 20. század elejére a turizmus vált az egyik fő fejlesztő erővé itt.

A Várnegyed a kulturális térben talált központi szerepet, a magyar főváros egyetlen integráns történelmi negyedeként őrzi történelmünk és építészetünk lenyomatai mellett a városépítő polgárság emlékét is. Ebből a történelmileg predesztinált szerepéből a századforduló dualizmusából fakadó hatalmi vetélkedése hasonlóan próbálta kimozdítani, mint korunk hatalmi törekvései, léptékben egy jelentésben egy nagyobb szerepet megpróbálva ráerőltetni a budai polgárvárosra. A modern kori központi funkcióknak makacsul ellenálló morfológia mellett számos nemzetközi példa is bizonyítja, hogy csakis olyan kulturális és lakófunkciók tehetik megélhető és sikeres városrészé a budai Várnegyedet, amelyek képesek együtt élni az értékes történeti rétegekkel és azok léptékével.



KÁDÁR BÁLINT PhD építész, a településtudományok kutatója, a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Urbanisztika tanszékének docense, a Kortárs Építészeti Központ elnöke. PhD disszertációját a városi turizmus mérhetőségének, konfliktusainak és rendszer-szintű fejleszthetőségének témájában védte meg 2015-ben a Csonka Pál doktori iskolában, azóta is a turizmus, identitás és városfejlesztés a főbb kutatási területei. A BME és a KÉK részéről is több nemzetközi együttműködést és kutatási projektet vezetett. Gyakorló építészként, városépítészként saját irodájában készít településfejlesztési és építészeti munkákat.

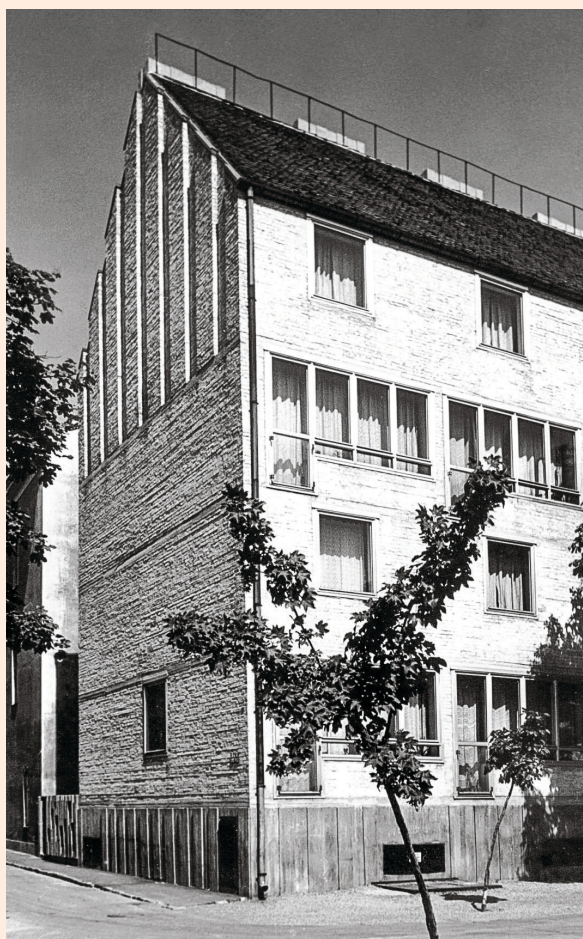
Fotó: Kilátás a Mátyás templom-tornyából a Sas-hegy felé, előtérben balra a Tárnok utca - Szentháromság utca sarkán a régi budai Városháza, 1967. Kép forrása: Fortepan/FÓFOTÓ





Fotó (jobbra): Tóth Árpád sétány 27.
Építészek: Jánossy György és Hrecska
József, 1961-1963. Kép forrása: magántulaj-
don, ismeretlen szerző felvétele.

Fotó (fent): Szentháromság tér 7-8.
Építészek: Jánossy György – Laczkovics
László, 1979- 1981. Kép forrása: magántulaj-
don, ismeretlen szerző felvétele



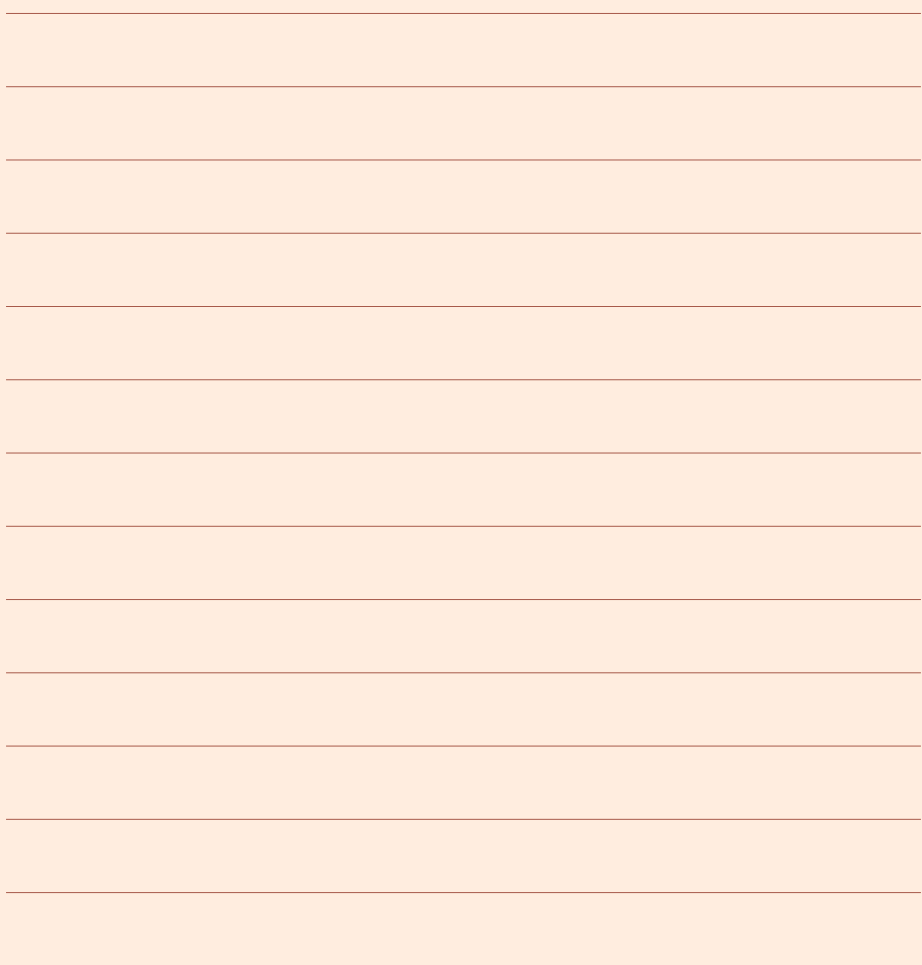
FENNTARTHATÓ EMBERI KÖRNYEZET: A BUDAI POLGÁRVÁROS – PAZÁR BÉLA

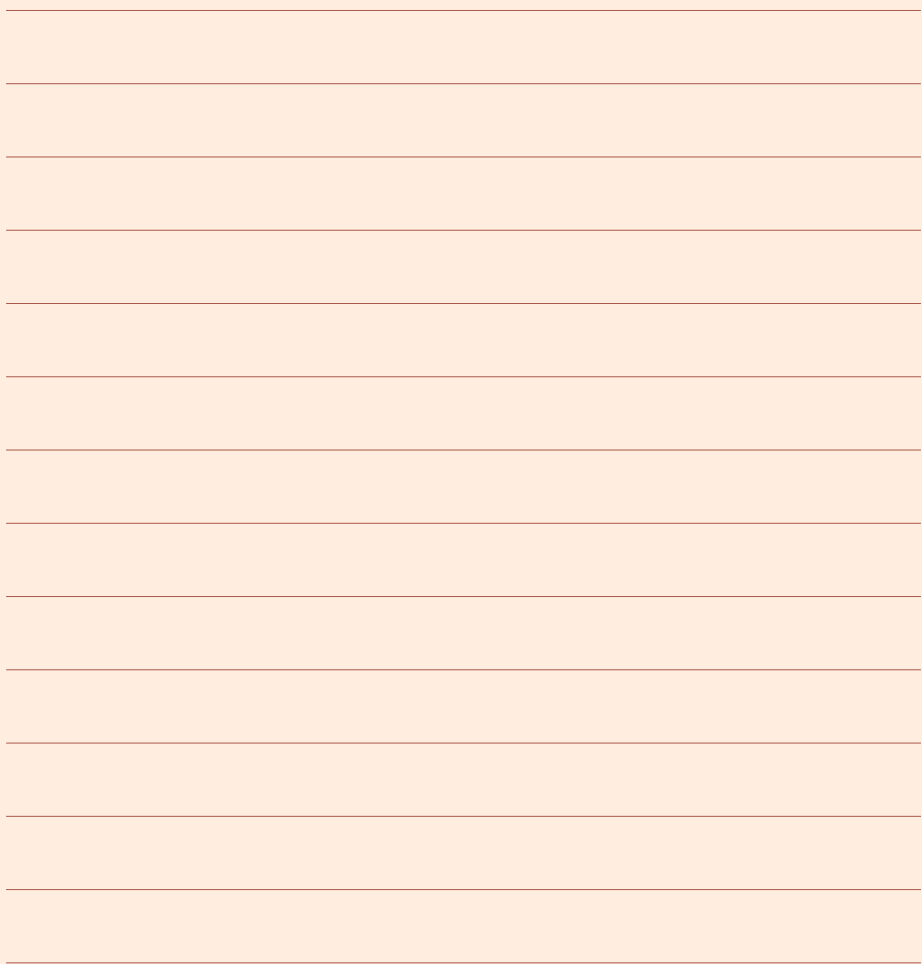
Budán a második világháború pusztításai utáni helyreállítások óta évtizedek teltek el, hozzászoktunk a polgárvárosban a szép árnyokhoz, a jó léptékhez, a finoman dekoratív és semmi esetre sem toladó részletekhez. Ki tagadná, hogy az emberek igencsak szeretnek itt lakni és idejönni?

A török háborúk másfél évszázados pusztításai utáni több évtizedes békeidőben az egyszerre a birodalmi keretek ellenére és azokba illeszkedve lábadozó Magyarország építészetét a tizenyolcadik században kezdetben az újjáépítés igencsak takarékos barokk reprezentációs igényei, és a felvilágosodás, majd a tizenkilencedik század első felében a kibontakozó polgárosodás hatása egyaránt formálta. A szükség, a takarékoság tudott emelkedett lenni, a gazdagságnak pedig mintha kevés kivétellel nem lett volna több lehetősége, mint hogy részletezze, kitöltse, finomítsa ezeket az alapvetően racionális kereteket. Ma, a huszonegyedik század harmadik évtizedében úgy tűnik, hogy középkori alapokon, mai formájában a felvilágosodás évtizedeiben és a reformkorban felépült budai polgárváros mint épített emberi környezet, kétszázötven év tapasztalatai alapján a legfenntarthatóbbnak bizonyult a mi éghajlatunkon Közép-Európában. E hosszú idő próbája után mondhatjuk, hogy fenntarthatóbb, mint az utána következők.

A tizenkilencedik században, különösen annak második felében kiépülő és rohamosan növekedő nagyvárosokról viszonylag hamar kiderült, hogy civilizációs technológiák sokasodó vívmányai mellett sem bizonyultak az előzőnél jobb épített emberi lakókörnyezetnek. A következő évszázad egyrészt az előző struktúra léptékéhez próbált józanul visszatérni, másrészt a technológiát fetisizálva olyan radikális tabularasát hirdetett, amely kész volt minden korábbi lakhatási mód elpusztítására.

PAZÁR BÉLA DLA építész, a BME Építészettörténeti és Műemléki Tanszékének címzetes egyetemi tanára, 1990 óta az MNDP Építőművészeti kft. munkatársa. Olyan kiemelkedő értékű műemlék épületek helyreállításának tervezésében vett részt, mint a budai Sándor-palota, a sopronbánfalvai volt karmelita kolostor, vagy a budapesti Zeneakadémia. E helyreállításokat ICOMOS-díjjal, Europa Nostra-díjjal és az EU örökségvédelmi nagydíjjal, valamint a FIABCI Prix d'Excellence nemzetközi ingatlanfejlesztési díjjal jutalmazták. Szakmai tevékenységét Ybl Miklós-díjjal (2001) és Forster Gyula-díjjal (2012) ismerték el, 2017-ben pedig Prima-díjat kapott.



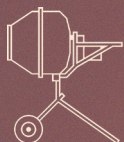


PARTNEREINK

Minden ház érdekes, minden korszak fontos! Adód 1%-ával támogasd a Kortárs Építészeti Központ Alapítványt, hogy a következő Budapest100 is az épített örökségről szólhasson.

Adószám: 18189223-1-43





KORTÁRS

ÉPÍTÉSZETI

KÖZPONT